

Czytać jak historyk

Dorota Wiśniewska

Zestaw tekstów źródłowych

Źródło A

1 września 1939 roku Niemcy hitlerowskie napadły na Polskę. [...] Imperialistyczne państwa zachodnie, Anglia, Francja i Stany Zjednoczone, łatwo i bez oporu wyrzekały się zobowiązań wobec swych sojuszników, którzy padali ofiarą agresji, wyrzekały się swych pozycji, które zagarniały państwa napastnicze, słowem nie podejmowały prób oporu, przeciwnie – pobłażały agresji, ustępowały przed napastnikami, którzy dokonywali swych podbojów w wielkiej mierze za ich zgodą. U podstaw polityki rządów zachodnich tkwiło dążenie, aby za cenę wszystkich ustępstw pchnąć państwa napastnicze do wojny przeciw Związkowi Radzieckiemu. [...]

Od pierwszych dni wojny panował w kraju kompletny chaos i dezorganizacja. Żołnierze chcieli bić się z wrogiem. Na granicy rozkazano im cofać się bez oddania jednego wystrzału. Dygnitarze sanacyjni pakowali w popłochu kufry, wywozili pieniądze, majątek osobisty i publiczny, włącznie ze skarbem państwa. Generałowie, pułkownicy, wyżsi oficerowie, zamiast walczyć wraz z żołnierzami na polu bitwy, uciekali szczelnie załadowanymi, luksusowymi limuzynami przed siebie, aby po dwóch tygodniach znaleźć się na szosie zaleszczyckiej i uciec za granicę przed gniewem ludu i przed swymi niedawnymi hitlerowskimi kompanami. [...]

„Niemcy wiedzieli – mówił Stalin (6 XI 1941) – że ich polityka grania na przeciwieństwach między klasami w poszczególnych państwach oraz między tymi państwami a Związkiem Radzieckim przyniosła już swe rezultaty we Francji, której władcy dali się zastraszyć widmem rewolucji i ze strachu złożyli u stóp Hitlera swą ojczyznę, rezygnując ze stawiania oporu”. [...]

Polska, zdradzona haniebnie przez rząd, stała się zdobyczą najeźdźcy. Burżuazyjno-obszarnicze państwo polskie przestało istnieć, rozpadając się i wykazując całą zgniliznę ustroju, który nie był zdolny do obrony narodu polskiego przed okrutnym

i śmiertelnym wrogiem – zaborczym faszyzmem niemieckim, odsłaniając ohydę reżimu zdrady narodowej, małość i podłość jego kierowników, obojętnych na straszliwy los, jaki gotowała narodowi polskiemu okupacja hitlerowska. [...]

W związku z bankructwem polskiego obszarniczo-burżuazyjnego państwa i posuwaniem się na wschód wojsk hitlerowskich rząd radziecki przedsięwziął środki ostrożności. 17 września 1939 r. na rozkaz Naczelnego Dowództwa Armia Radziecka przeszła granicę i dokonała wyzwolenczego marszu na ziemie Ukrainy Zachodniej i Białorusi Zachodniej. Ziemie te uniknęły wówczas hitlerowskiej okupacji, a zarazem zostały wyzwolone spod długoletniego ucisku narodowego i wyzysku społecznego, jakie uprawiała tu burżuazja i obszarnictwo polskie. [...]

Na wyzwolonej ziemi ukraińskiej i białoruskiej rozpoczęło się nowe życie. Ziemie te, zaniedbane pod względem gospodarczym i kulturalnym, eksploatowane i uciskane za rządów polskiej obszarniczo-kapitalistycznej reakcji – w szybkim tempie zaczęły się rozwijać. Uruchomiono nowe szkoły, ruszyły fabryki, rozbudowywano miasta. Znikło bezrobocie, znikł ucisk narodowy. Podniosła się aktywność mas, ich polityczne i społeczne uświadomienie.

Maria Turlejska, *Polska w latach drugiej wojny światowej*, w: *Historia Polski 1864–1945. Materiały do nauczania w klasie XI*, red. Żanna Kormanowa, Warszawa 1952, s. 418–426.

Źródło B

Hitler 1 września 1939 roku skierował na Polskę 1,8 miliona żołnierzy, dobrze uzbrojonych i wspomaganych przez 1640 samolotów. Tej armii Polska mogła przeciwstawić około miliona żołnierzy i 400 samolotów. Polski plan obrony (plan „Zachód”) przewidywał możliwie długą obronę na zachodnich terenach państwa i czekanie na ofensywę brytyjsko-francuską. Mimo wszakże wypowiedzenia 3 września przez Anglię i Francję wojny Niemcom, co miało ogromne znaczenie na przyszłość, nie poszły na razie za tym działania zbrojne. Polska zatem musiała walczyć samotnie. [...]

Sytuację Polaków drastycznie pogorszyło, przesądzając losy całej kampanii, wkroczenie 17 września na ziemie polskie Armii Czerwonej w liczbie około 480 tysięcy żołnierzy. Około godziny 3.00 rano rząd radziecki usiłował bezskutecznie wręczyć polskiemu ambasadorowi w Moskwie Wacławowi Grzybowskiemu notę, w której wskazując na jakoby nieistnienie już państwa polskiego (co było błędnym

stwierdzeniem z punktu widzenia prawa międzynarodowego, istniały bowiem władze polskie), oznajmiał o wkroczeniu armii radzieckiej na ziemie polskie. Jako pretekst podano, że chodzi o wzięcie pod opiekę „życia i mienia ludności zachodniej Ukrainy i zachodniej Białorusi”.

Jerzy Topolski, *Napad Niemiec i ZSRR na Polskę*, w: *Historia Polski*, Wydawnictwo Poznańskie, wydanie elektroniczne, 2015.

Źródło C

Podpisanie radziecko-niemieckiego paktu o nieagresji, Moskwa, 23 sierpnia 1939 r.

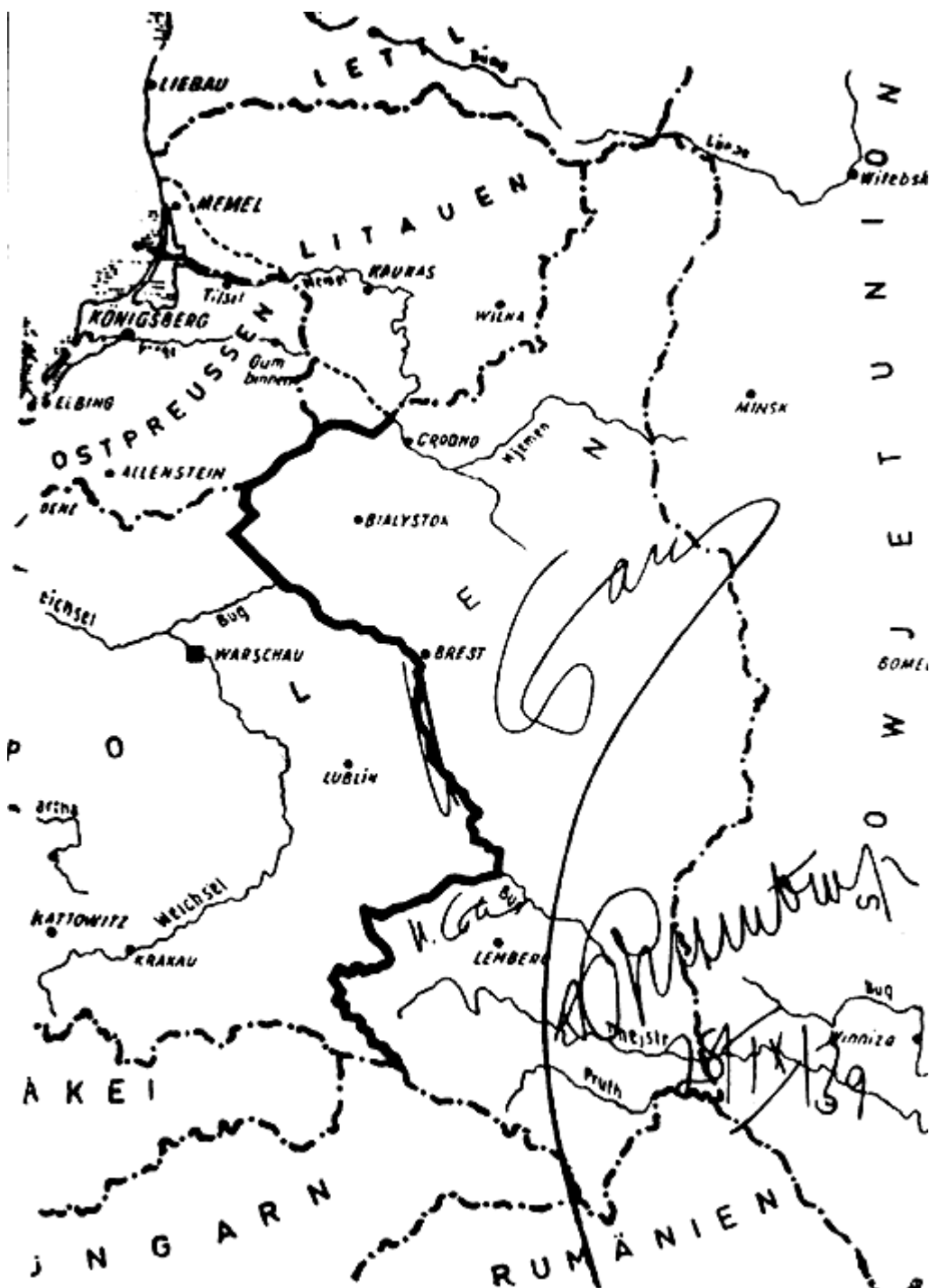
Od lewej stoją: szef działu prawnego niemieckiego MSZ Friedrich Gauss, niemiecki minister spraw zagranicznych Joachim von Ribbentrop, Józef Stalin oraz minister spraw zagranicznych ZSRR Wiaczesław Mołotow.

Podpisanie radziecko-niemieckiego paktu o nieagresji, Moskwa, 23.08.1939 r., autor: Mikhail Mikhaylovich Kalashnikov [dostęp 01.09.2021]. Dostępne w Wikipedia, wolna encyklopedia: https://pl.wikipedia.org/wiki/Pakt_Ribbentrop-Mo%C5%82otow#/media/Plik:%D0%9D%D0%B0_%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B8_%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%BE-%D0%B3%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%B4%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B0_%D0%BE_%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%B0%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B8.jpg

Mapa będąca załącznikiem do paktu Ribbentrop-Mołotow, dzieląca Polskę na niemiecką i sowiecką strefę okupacyjną (28 września 1939 r.). Została podpisana przez Józefa Stalina i Joachima von Ribbentropa. Zawiera również poprawki granicy naniesione osobiście przez Stalina.

Mapa podziału Polski pomiędzy III Rzeszę a ZSRR z 28 września 1939 r. z wytyczoną granicą, 1946 r. [dostęp 01.09.2021].
Dostępne w Wikipedii, wolna encyklopedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mapa_2_paktu_Ribbentrop-Mo%C5%82otow.gif

Źródło D

Pragnąc uniknąć wszelkiego rodzaju nieuzasadnionych pogłosek dotyczących wzajemnych celów niemieckich i radzieckich sił działających w Polsce, rząd Rzeszy Niemieckiej i rząd ZSRR oświadczają, że operacje tych sił nie wiążą się z celami sprzecznymi z interesami Niemiec i Związku Radzieckiego ani z duchem czy literą paktu o nieagresji zawartego między Niemcami i ZSRR. Wręcz przeciwnie, celem tych sił jest przywrócenie pokoju i ładu w Polsce, które zostały zakłócone przez dezintegrację państwa polskiego, oraz udzielenie pomocy ludności polskiej w ponownym uregulowaniu warunków jej państwowego bytu.

Niemiecko-sowiecki komunikat zredagowany przez Józefa Stalina i dotyczący współpracy ZSRR i III Rzeszy na zajętych ziemiach polskich, Berlin, Moskwa, 18 września 1939 r., w: Agresja sowiecka na Polskę i okupacja wschodnich terenów Rzeczypospolitej (1939–1941), Materiały dla ucznia, Teki Edukacyjne IPN, Białystok–Warszawa 2019, s. 77.

Źródło E

Znaczek upamiętniający zajęcie ziem wschodnich II Rzeczypospolitej

Tłumaczenie napisu na znaczku: *Oswobodzenie bratnich narodów zachodniej Ukrainy i zachodniej Białorusi 17 IX 1939 r., Poczta ZSRR, 60 kopiejek*

Znaczek ZSRR, Wyzwolenie zachodniej Ukrainy i zachodniej Białorusi 17 września 1939, kwiecień 1940 r., Ivan Dubasov [dostęp 01.09.2021]. Dostępne w Wikipedii, wolna encyklopedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Stamp_USSR_1940_CPA_77Z.jpg

